

Bilten Agencije za nadzor osiguranja

Bilten

Sadržaj

I. Uvodna riječ	2
II. Unaprjeđenje regulatornog okvira osiguranja i upravljanja rizicima	5
III. Klimatske promjene i osiguranje od rizika prirodnih katastrofa	8
IV. Osiguranje i tehnologija blokčejna	14
V. Upravljanje CYBER rizicima u djelatnosti osiguranja - relevantnost i pravci razvoja	27

Agencija za nadzor osiguranja - Crna Gora
Insurance Supervision Agency - Montenegro

I

Uvodna riječ

1. Uvodna riječ

Marko Ivanović
 predsjednik Savjeta ANO

Prethodna godina bila je značajna za crnogorsku ekonomiju, obilježena optimizmom i novim razvojnim prilikama koje će u narednim godinama oblikovati pravce privrednog razvoja naše zemlje. Crnogorska ekonomija je zabilježila solidan rast u 2023. godini, nakon turbulentnog perioda izazvanog globalnom pandemijom COVID-19 i ekonomskim posljedicama koje su uslijedile. Prema preliminarnim podacima Uprave za statistiku procjenjuje se da je u 2023. godini bruto domaći proizvod ostvaren u nominalnom iznosu od 6.847,12 mil EUR. i ostvario je realnu stopu rasta od 6% u odnosu na 2022. godinu.

U posmatranom periodu su gotovo sve kategorije tekućih prihoda zabilježile rast u odnosu na planirani iznos i u odnosu na prethodnu godinu Crna Gora je, ako se pogleda međunarodni pregled stopa realnog rasta BDP-a za ovaj period, treća država u Evropi sa najvišom stopom rasta BDP-a.

Dok su izazovi brojni, postoje i značajne prilike koje mogu biti iskorišćene kroz odgovorne ekonomske politike i strategije razvoja. Nastavak reformi, diversifikacija ekonomije i unaprjeđenje poslovnog okruženja ključni su za dugoročan i održiv ekonomski rast Crne Gore.

Prethodna godina je godina oporavka crnogorsku ekonomiju što je indirektno dovelo do toga da po svim parametrima bude rekordna i za crnogorsko tržište osiguranja.

2023. _____

Tržište osiguranja u Crnoj Gori je i u 2023. godini potvrdilo visoku stopu rasta nakon godina pandemije COVID-19, uz solventno, likvidno i profitabilno poslovanje svih društava za osiguranje. Pozitivna kretanja u crnogorskoj ekonomiji su uticali na rast korporativne profitabilnosti i rasta svih makroekonomskih pokazatelja u crnogorskoj ekonomiji. Navedeni trendovi su rezultirali značajnijim rastom bruto fakturisane premije u 2023. godini od 10,3% u poređenju sa 2022. godinom. I pored tradicionalno najveće koncentracije premije obaveznih osiguranja i tokom 2023. godine nastavljen je snažan trend rasta premije dobrovoljnih osiguranja kao i životnih osiguranja.

Tokom 2023. g. zabilježen je i rekordan broj od 704.086 zaključenih ugovora o osiguranju, što predstavlja rast od 10,2% u odnosu na prethodnu godinu.

Crnogorski osiguravači su u 2023. g. isplatili 49,8 mil. EUR po osnovu odštetnih zahtjeva korisnika osiguranja, što je za 9,2% više u odnosu na 2022. godinu. Posmatrano na agregatnom nivou, ukupan broj odštetnih zahtjeva u 2023. g. je iznosio 80.276 i povećan je za 21,4% u odnosu na 2022. Od ukupno navedenog broja zahtjeva za isplatu šteta, 93% je riješeno tokom 2023.

Domaći osiguravači su i u 2023. g. nastavili sa dominantnim plasiranjem sredstava u državne obveznice. Na dan 31.12.2023. g. u obveznice čiji je emitent država Crna Gora uloženo je 63,6% agregatne tržišne aktive, odnosno 195,6 mil. EUR, od kojih je 190,3 mil. EUR plasirano u dugoročne državne obveznice.

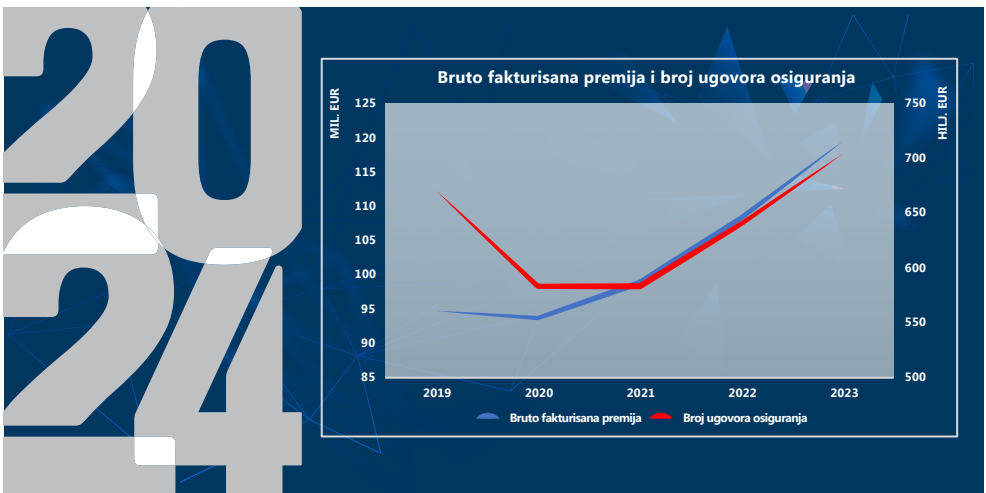
Digitalna transformacija finansijskog sektora kao nezaustavljiv proces će imati izuzetan uticaj za dalji razvoj budućnost industrije osiguranja. Digitalizacija i primjena vještačke inteligencije i mašinskog učenja donijeće brojne prednosti, uključujući veću efikasnost, bolju korisničku uslugu i šire pristup finansijskim proizvodima.

Međutim, ovaj proces transformacije donosi i izazove. Naš ključni izazov u narednom periodu će biti kao regulatoru da dok digitalne inovacije napreduju, sigurnost i stabilnost finansijskog sistema ostanu na prvom mjestu. Važno je pronaći ravnotežu između podrške inovacijama i zaštite potrošača, kao i finansijskog sistema u cjelini. Cilj je stvaranje fleksibilnog regulatornog okvira koji podržava digitalnu transformaciju, ali ne ugrožava osnovne principe sigurnosti i transparentnosti na čemu ćemo predano raditi i u narednom periodu.

2024. _____

Tokom 2024. g. primarni cilj Agencije za nadzor osiguranja Crne Gore u regulatornom smislu, će biti predlaganje Vladi Crne Gore potpuno novog Zakona o osiguranju, u cjelosti usklađenog sa pravnom tekovinom Evropske unije iz oblasti osiguranja koji bi se primjenjivao danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Postojeći zakonski okvir osiguranja je djelimično usaglašen sa relevantnim EU direktivama, ali će se potpuna usklađenost obezbijediti donošenjem novog Zakona o osiguranju, koji je trenutno u fazi usaglašavanja sa Evropskom komisijom.

U narednoj godini očekujemo dodatni rast bruto fakturisane premije osiguranja, razvoj novih kanala distribucije osiguranja kao i ubranu implementaciju digitalnih tehnologija i razvoj online kanala distribucije uz visoke parametre koje su pokazatelji solventnosti i likvidnosti crnogorskih društava za osiguranje.

III

Unaprjeđenje regulatornog okvira
osiguranja i upravljanja rizicima

2. Unaprjeđenje regulatornog okvira osiguranja i upravljanja rizicima

mr Branko Barjaktarović
 direktor ANO

Prepoznajući potrebu za unaprjeđenjem zakonskog okvira djelatnosti osiguranja koji bi obezbijedio širi prostor za distribuciju osiguranja preko novih oblika zastupanja i posredovanja u osiguranju, dodatno zaštitio interese osiguranika i unaprijedio njihovu informisanost, uspostavio novi okvir za ulaganje osiguravača zasnovan na načelima i primjerenom upravljanju rizicima, te unaprijedio transparentnost u nadzornim aktivnostima Agencije, Agencija za nadzor osiguranja je pripremila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju, koji je, nakon njegovog usvajanja od strane Skupštine Crne Gore, stupio na snagu 20. aprila 2024. godine.

Jedan od glavnih ciljeva novih zakonskih rješenja je stvaranje uslova za osnivanje novih formi zastupanja i posredovanja u osiguranju kao što su preduzetnik-posrednik u osiguranju, sporedni zastupnik u osiguranju, te sporedni posrednik u osiguranju, što bi potrošačima trebalo da omogućí veću dostupnost usluga osiguranja, a osiguravačima širu mrežu i veću konkurenciju među kanalima distribucije osiguranja.

Značajna novina u regulatornom smislu će biti i novo zakonsko rješenje koje sada načelno uređuje ulaganja osiguravača, posebno ulaganja sredstava tehničkih rezervi, prema kojem će aktuelni Pravilnik o deponovanju i ulaganju sredstava tehničkih rezervi biti stavljen van snage u aprilu 2025. godine, a što će značiti da se na ulaganja sredstava tehničkih rezervi više neće primjenjivati kvantitativna ograničenja propisana pomenutim pravilnikom. Osiguravajuća društva će cjelokupna svoja ulaganja, ne samo ulaganja za pokriće tehničkih rezervi, vršiti saglasno vlastitom apetitu za rizikom uz aktivno upravljanje rizicima ulaganja kroz njihovo prepoznavanje, mjerenje, praćenje i izvještavanje o njima, pri čemu ulaganja trebaju da obezbijede sigurnost, likvidnost i prinos investicionog portfelja u cjelini, primjereno prirodi i dospijeću obaveza iz ugovora o osiguranju i u najboljem interesu osiguranika, odnosno korisnika osiguranja.

Ovo je posebno važna godina za upravljanje rizicima u crnogorskom sektoru osiguranja jer će do kraja 2024. godine osiguravači po prvi put dostaviti Agenciji izvještaje o sopstvenoj procjeni rizika i solventnosti, tzv. ORSA izvještaje (en. Own Risk and Solvency Assessment), koji predstavljaju novinu preuzetu iz drugog stuba tzv. kvalitativnih zahtjeva direktive Solvenstnost II koja je na snazi u Evropskoj uniji, a koji predstavljaju ključni dio budućih obavezujućih zahtjeva koji će stupiti na snagu danom pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Uspostavljanje ORSA procesa u sistem upravljanja osiguravajućim društvom ima za cilj razvoj kulture upravljanja rizicima koji treba da podstakne uprave osiguravača da proaktivno promišljaju o rizicima koje preuzimaju i poslovnim odlukama koje donose.

ORSA proces od 2024. godine postaje mehanizam za pouzdano i razborito upravljanje rizicima kojima je izloženo društvo, pri čemu se naročito procjenjuje usklađenost ukupnih potreba solventnosti i kapitalnih zahtjeva s dostupnim kapitalnim resursima. Olakšavajuća okolnost u ovom smislu predstavlja činjenica da svi crnogorski osiguravači pripadaju osiguravajućim grupacijama iz tri EU zemlje (Austrija, Slovenija, Italija) pa im je izvještavanje svojih matičnih kompanija po EU standardima već dobro poznata stvar. Osiguravajuća društva su od ove godine dužna kvantifikovati potrebe za kapitalom po svakom od materijalno značajnih kategorija i vrsta rizika, pri čemu se u svrhu kvantifikacije može koristiti standardna formula iz EU Direktive Solventnost II uz uvažavanje rezultata analize osjetljivosti i sprovedenog testiranja na stres.

Kako je aktuelni crnogorski regulatorni okvir osiguranja i dalje zasnovan na kapitalnim zahtjevima već zastarjele Solventnosti I, rezultate i zaključke ORSA-e crnogorski osiguravači nisu obavezni, ali ih mogu i poželjno je da ih uzimaju u obzir u procesu strateškog planiranja i odlučivanja.

Imajući u vidu da će ovo biti prvi ORSA izvještaji koji će osiguravajuća društva dostaviti nadzornom organu, Agencija ima namjeru da nakon analize dobijenih ORSA izvještaja, a u cilju razvijanja korporativne kulture upravljanja rizicima zasnovano na najboljim EU standardima, razgovora s upravama i ključnim funkcijama osiguravajućih društava o izazovima u uspostavljanju i integraciji ORSA procesa u sistemu upravljanja, te konkretnim rezultatima i zaključcima prezentiranim u njima.

III

Klimatske promjene i osiguranje od
rizika prirodnih katastrofa

3. Klimatske promjene i osiguranje od rizika prirodnih katastrofa

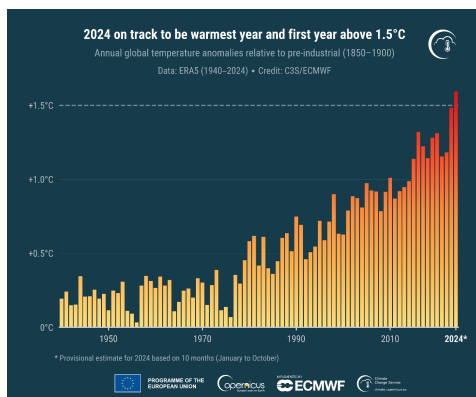

mr Branko Barjaktarović
 direktor ANO

Klimatske promjene više nisu udaljena prijetnja, već realnost koja značajno utiče na životnu sredinu, ekonomske aktivnosti i društvenu stabilnost, a posebno na najranjivije grupe stanovništva. Toplotni talasi koji obaraju rekorde na kopnu, okeanima i morima, intenzivne mikročelijske oluje, grad, poplave, šumski požari i suše postaju sve češće i intenzivnije pojave u Evropi i na Mediteranu koji može očekivati znatno smanjenje ukupnih količina padavina, praćeno većim intezitetom pojedinačnih padavina i jačim i dužim sušama. Sada je gotovo sigurno da će 2024. godina biti najtoplija ikada mjereno od 1940. godine¹, na temelju podataka zaključno s oktobrom 2024. godine. Oktobar 2024. godine bio je 1,65°C iznad predindustrijskog nivoa, predstavljajući 15. mjesec u razdoblju od 16 mjeseci s prosječnom temperaturom iznad praga od 1,5°C utvrđenog Pariškim sporazumom.

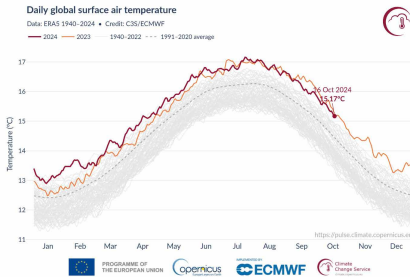
Procjene Evropske agencije za životnu sredinu² su da su ekstremni vremenski i klimatski uslovi u Evropskoj uniji prouzrokovali ekonomske gubitke na imovini u iznosu od 738 mlrd. eura tokom razdoblja 1980–2023, a više od 162 mlrd. eura gubitaka ili 22% od ukupnih gubitaka od 1980. godine se desio samo u periodu 2021–2023. godina po cijenama iz 2023. godine. Statističke analize pokazuju da su ekonomski gubici u posljednje tri godine (2021–2023) u prvih pet istorijskih godina s najvećim godišnjim izosima ekonomskih gubitaka, a slično se očekuje i u 2024. godini.

Analize ove agencije pokazuju da je rizicima klimatskih promjena posebno izložena Južna Evropa, kojoj geografski pripada i Crna Gora, a posebno su ugroženi energetske sektor, poljoprivredna proizvodnja, šumski ekosistemi, ljetni turizam i lokalni mali biznisi u ruralnim područjima koji zavise od prirodne sredine.

¹ <https://climate.copernicus.eu/year-2024-set-end-warmest-record>

² <https://www.eea.europa.eu/en>

Pitanje nedovoljne osiguravajuće zaštite od rizika prirodnih katastrofa postaje sve kritičnija tema za brojne evropske supervizore osiguranja i kreatore politika i postoji saglasnost da ako se ne preduzmu urgentne mjere može se očekivati dodatno pogoršanje ionako nedovoljnog udjela osiguranjem pokrivenih ekonomskih gubitaka u odnosu ukupne ekonomske gubitke od rizika prirodnih katastrofa, tzv. jaz u osiguranju. Već primjetni rast učestalosti i inteziteta šteta povezanih s rizicima klimatskih promjena povećavaju kapitalne zahtjeve osiguravačima i reosiguravačima, visinu potrebnih tehničkih rezervi, što direktno utiče na rast iznosa rizicne premije osiguranja odnosno na cjenovnu pristupačnost i dostupnost proizvoda osiguranja.

Šta se može učiniti za rješavanje nedovoljne osiguravajuće zaštite od rizika prirodnih katastrofa? Povećanje ukupne otpornosti svake države na prirodne katastrofe zahtijeva razmatranje dvaju ključnih pitanja:

1. Kako smanjiti očekivane ekonomske gubitke od rizika prirodnih katastrofa?

2. Kako smanjiti jaz u osiguranju rizika prirodnih katastrofa?

Postojanje nedovoljne osiguravajuće zaštite od rizika prirodnih katastrofa potvrđuje i najnovije ažuriran EIOPA-in Nat cat dashboard³ koji pokazuje da je u zemljama EEA⁴ osiguranjem

pokrivena samo četvrtina gubitaka uzrokovanih prirodnim katastrofama. Empirijski dokazi pokazuju da osiguranje ne samo da neposredno utiče na finansijsku otpornost osiguranika, već i na ključne makroekonomske pokazatelje kao što je bruto društveni proizvod (BDP). Sprovedeno EIOPA-ino istraživanje⁵ sugeriše da ako katastrofa velikih razmjera pogodi zemlju s ukupnim ekonomskim gubicima u iznosu od 1% BDP-a, stopa rasta BDP-a u kvartalu u kojem se desila katastrofa opada za 0,25 postotnih poena (p.p.) u slučaju nepostojanja osiguravajuće zaštite. Međutim, ako je 25% gubitaka osiguravano, procjenjuje se da će kvartalna stopa rasta BDP-a pasti samo za oko 0,15 p.p. Efekti na BDP su još manji (pad od 0,06 p.p.) ako je osigurano 50% gubitaka. Za visoke udjele osiguranih šteta – npr. osiguranih 75% gubitaka, koji odgovara 90. percentilu distribucije, empirijski model sugeriše gotovo trenutni (unutar kvartala) oporavak rasta BDP-a. Dodatno, imajući u vidu da je Crna Gora izrazito bankocentrično finansijsko tržište, eventualna slabija pokrivenost osiguranjem fizičke imovine kao kolaterala povećava izloženost banaka finansijskim gubicima.

Ono što je posebno važno za Crnu Goru, a posebno za donosiocje političkih odluka je podsticanje individualnih i zajedničkih napora u prevenciji rizika prirodnih katastrofa kako bi se smanjili potencijalni gubici od katastrofalnih događaja u budućnosti. Preventivni način razmišljanja mora se sistemski njegovati i razvijati u društvu, sistemu obrazovanja i ekonomiji i biti ugrađen u političke i poslovne procese donošenja odluka. Finansijska podrška koju države ex post pružaju u oporavku nakon katastrofa je važna, ali daleko je bolja i efektivnija kada se ex ante usmjerava u preventivne aktivnosti i investicije koje za cilj imaju jačanje otpornosti zajednice na katastrofe i izbjegavanje ili smanjivanje njenih najgorih posljedica.

³ https://www.eiopa.europa.eu/tools-and-data/dashboard-insurance-protection-gap-natural-catastrophes_en

⁴ EU + Norveška + Island + Lihtenštajn

⁵ <chrome-extension://efaidnbmninnbpcjpcgclefindmkaj/https://www.eiopa.europa.eu/system/files/2021-07/thematic-article-climate-change-july-2021.pdf>

U tom kontekstu kritično je bitno da relevantni organi javne uprave proaktivnije utiču na podizanje društvene svijesti o značaju prevencije rizika prirodnih katastrofa sa fokusom na uspostavljanju programskog planiranja sredstava državnog budžeta za preventivna ulaganja i aktivnosti zasnovane na strateškim dokumentima i planovima i u skladu sa prioritetima, uspostavljanju savremenih i održivih građevinskih standarda i propisa, obezbjeđivanju strogog poštovanja prostornih planova i zabrani gradnje u visokorizičnim područjima koji su neosigurljivi. Dodatno, na nivou lokalnih uprava je nužno izraditi lokalne planove otpornosti, ali i sprovesti davno zaboravljene redovne krizne vježbe koje pripremaju lokalnu zajednicu na potencijalne posljedice prirodnih katastrofa.

Nekoliko francuskih studija je pokazalo efektivnost ulaganja u preventivne mjere u smanjivanju troškova šteta iz osiguranja. Podaci su pokazali da javna ulaganja francuske vlade u ojačavanje hidrauličkih struktura u iznosu od 96 mil. eura na godišnjem nivou smanjuje prosječne godišnje štete iz osiguranja uzrokovane poplavama za 130 mil. eura. Drugi francuski primjer se odnosi na objekte izgrađene na glinenom zemljištu gdje se procjenjuje da će više od 16 miliona domova širom Francuske u roku od 25 godina biti u opasnosti od strukturalnih oštećenja uzrokovanih geotehničkim sušama. Uredbom francuske vlade iz 2020. godine o izgradnji novih domova lociranim u glinenim zonama očekuje se ušteda do 200 mil. eura godišnje na isplaćenim štetama iz osiguranja zbog geotehničkih suša.

Ovaj rizik geotehničkih suša predstavlja u Francuskoj najveći trošak šteta koji se isplaćuje iz Caisse Centrale de Réassurance⁶ (CCR), reosiguravajuće kompanije u državnom vlasništvu, s prosječnim godišnjim iznosom isplaćenih šteta od 1,1 mlrd. eura u periodu 2022-2023.

Modeli osiguranja koji se u potpunosti temelje na slobodnom tržištu na kojem osiguravači i reosiguravači preuzimaju i utvrđuju cijene rizika u skladu sa vlastitim poslovnim ciljevima i apetitom za rizikom mogu dovesti i do toga da se osiguravači povlače iz zona sa velikim rizicima, što su neke zemlje i doživjele⁷. Ako se to upari sa odlikama kao što su niska finansijska pismenost stanovništva i vlasnika biznisa, nesklonost dugoročnom promišljanju i odgovornom ponašanju odnosno odgovornom odnosu prema rizicima, u slučajevima značajnijih prirodnih katastrofa se lako može desiti da određeni broj domaćinstava i privrednih subjekata koji su mogli biti osigurani budu neosigurljivi ili im bude nuđeno nedakvatno osiguravajuće pokriće sa nepristupačnom cijenom ili uslovima osiguranja. Ovakve situacije po pravilu dovode do nepovjerenja javnog mnjenja prema industriji osiguranja te značajnih ex post državnih intervencija kao posljednjeg sigurnog utočišta za građane i privredu. U takvim situacijama se zemlje sa napregnutim javnim finansijskama i visokim javnim dugom izlažu dodatnim fiskalnim rizicima i znatno usporavaju brzinu razvoja i restrukturiranja društva i ekonomije u cjelini.

⁶ <https://www.ccr.fr/>

⁷ <https://www.bankrate.com/insurance/homeowners-insurance/carriers-exit-california-home-insurance/>

Kao rješenje ovih ograničenja slobodnog tržišnog ponašanja učesnika na tržištu osiguranja najveći broj evropskih zemalja koji su sistemski rješavale ovaj problem (npr. Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Španija, Švajcarska, Norveška, Island, Rumunija, Turska) su pribjegavali udruživanju i podjeli rizika odnosno tzv. pool-iranju osiguravača najčešće uz podršku ili zakonsku regulaciju države, a zasnovano na načelu solidarnosti kao optimalnom modelu za postizanje široke pokrivenosti osiguranjem, ili formiranju specijalizovanih državnih osiguravajućih ili reosiguravajućih kompanija koje preuzimaju i prenose ove rizike.

Sektor osiguranja s druge strane posjeduje podatke, alate i znanja koji mogu pomoći ostvarivanju cilja izgradnje otporne zajednice. Na nivou preuzimanja rizika u osiguranje, osiguravači imaju jedinstvene baze podataka o istoriji štetnih događaja, znanje o modeliranju rizika i mogu stoga promovisati odnosno podsticati individualne preventivne mjere. Na primjer, mogu podsticati dobre preventivne prakse putem aktuarski opravdanog i na riziku zasnovanog smanjenja premije osiguranja. U slučaju velikih katastrofalnih događaja mogu pružiti svoju sposobnost masovnog i efikasnog procjene i rješavanja šteta kroz mobilizaciju raznih profila stručnih lica, od procjenitelja šteta do servisera. U širem smislu, osiguravači razvijaju i inovativne proizvode osiguranja kao što su kao parametarsko osiguranje ili tzv. obveznice katastrofa (en. Cat bonds) koji unaprjeđuju tradicionalne mehanizme podjele rizika. Primjer saradnje osiguravajućeg društva i lokalne zajednice u kontekstu narastajućih rizika klimatskih promjena predstavlja i Zürich osiguravajuća grupa iz Švajcarske koja preko Zürich Resilience Solutions⁸ danas pruža usluge glavnom gradu Španije, Madridu⁹, kako bi se identifikovale i kvantifikovale opasnosti povezane s ekstremnim vrućinama, te kako bi se definisale mjere prilagođavanja u lokalnom planu otpornosti na klimatske promjene.

Međunarodno udruženje supervizora osiguranja (IAIS), čiji je Agencija član, je u novembru 2023. godine objavila dokument pod nazivom "Poziv na akciju: uloga nadzornih tijela osiguranja u rješavanju nedostataka u zaštiti od prirodnih katastrofa"¹⁰ u kojem se ističe pet glavnih područja aktivnosti supervizora osiguranja preko kojih bi trebali doprinijeti rješavanju problema neadekvatne zaštite od rizika prirodnih katastrofa, a to su:

- Procjena veličine jaza u osiguranju;
- Povećanje finansijske pismenosti potrošača i svijesti o rizicima;
- Podsticanje prevencije rizika;
- Prilagođavanje regulatornog i nadzornog okvira radi obezbjeđenja veće dostupnosti osiguranja i kvalitetnijeg osiguravajućeg pokrivača; i
- Savjetovanje vlade i industrije osiguranja o finansijskoj inkluziji i društvenoj otpornosti.

Kako je Crna Gora svojom geografskom pozicijom posebno izložena narastajućim klimatskim promjenama, Agencija je prepoznala svoju jedinstvenu poziciju i odgovornost za pronalaženje rješenja u cilju ublažavanja finansijskih posljedica uzrokovanih djelovanjem prirodnih katastrofa.

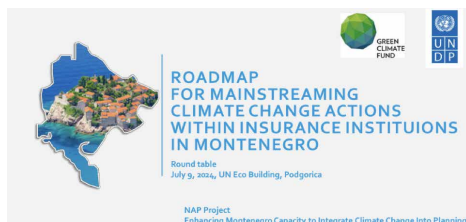
U tom smislu Agencija je tokom 2024. godine sproveda istraživanje o stepenu (re)osiguranja najznačajnijih nacionalnih interesa, odnosno građevinskih objekata u privatnom i državnom vlasništvu, motornih vozila i poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori od rizika određenih prirodnih katastrofa.

Rezultati su pokazali vrlo loše, ali očekivano stanje stvari odnosno izrazito nizak udio osiguravajućeg pokrivača rizika prirodnih nepogoda i katastrofa na teritoriji Crne Gore, pri čemu je po rizicima i predmetu osiguranja pokrivenost osiguranjem bila sljedeća:

⁸ <https://www.zurich.com/commercial-insurance/services/zurich-resilience-solutions>
⁹ <https://www.zurich.com/media/magazine/2024/madrids-battle-against-extreme-heat>
¹⁰ <https://www.iaisweb.org/2023/11/iais-outlines-actions-for-insurance-supervisors-in-addressing-natural-catastrophe-protection-gaps/>

- od rizika zemljotresa – osigurano 0,86% stambenih objekata registrovanih u Crnoj Gori,
- od rizika zemljotresa – osigurano 2,68% građevinskih objekata u svojini države Crne Gore,
- od rizika poplave – osigurano 0,99% stambenih objekata registrovanih u Crnoj Gori,
- od rizika poplave - osigurano 1,53% građevinskih objekata u svojini države Crne Gore,
- od rizika poplave - osigurano 1,14% poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori,
- od rizika poplave - osigurano 6,92% drumskih motornih vozila registrovanih u Crnoj Gori,
- od rizika oluje – osigurano 1,14% poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori,
- od rizika grada – osigurano 6,92% drumskih motornih vozila registrovanih u Crnoj Gori,
- od rizika grada – osigurano 0,004% poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori.

Imajući u vidu ove rezultate, Agencija je u saradnji sa UNDP-em u Crnoj Gori, a u sklopu NAP projekta „Unapređenje kapaciteta Crne Gore za integrisanje rizika od klimatskih promjena u planiranja“ koji se finansira iz Zelenog klimatskog fonda¹¹ (GCF), izradila Mapu puta za integrisanje akcija za klimatske promjene u crnogorski sektor osiguranja, izrađenu na osnovi sveobuhvatne analize stanja i procjene kapaciteta crnogorskog sektora osiguranja i rizika kojima je izložena Crna Gora.

Kroz temeljno istraživanje i analizu Mapa puta je, uzimajući u obzir crnogorske specifičnosti i najbolju evropsku praksu i pristupe, ponudila konkretne preporuke zasnovane na javno-privatnom partnerstvu i međuinstitucionalnoj saradnji, koje se mogu sažeti u sljedećem:

- Unaprijediti analitiku klimatskih podataka u Crnoj Gori;
- Razviti sveobuhvatan pravni okvir i nacionalnu strategiju za ublažavanje finansijskih posljedica od prirodnih nepogoda i katastrofa;
- Formulirati sveobuhvatne ESG smjernice za crnogorski sektor osiguranja;
- Stvoriti mehanizme za transfer rizika (osiguravajuće pulove) u osiguranju poljoprivrede i osiguranju imovine od rizika prirodnih katastrofa;
- Razviti obrazovne kampanje za podizanje svijesti o osiguranju, razmjenu znanja i međunarodnu saradnju.

Agencija će stoga u narednom periodu, a zasnovano na uporednim iskustvima različitih modela određenih evropskih zemalja koje imaju sistemski uspostavljene nacionalne mehanizme osiguranja imovine i poljoprivrede od rizika prirodnih katastrofa, preduzeti sve neophodne aktivnosti s ciljem formulisanja održivog rješenja koje bi se predložilo donosiocima političkih odluka. Analize koje će se sprovesti će dati odgovor na pitanje koji model sistemski uspostavljenog osiguranja od prirodnih katastrofa može najefektivnije odgovoriti crnogorskim potrebama za smanjenjem očekivanih ekonomskih gubitaka od rizika prirodnih katastrofa, te kako smanjiti jaz u osiguranju od rizika prirodnih katastrofa.

¹¹ <https://www.greenclimate.fund/>

IV

Osiguranje i tehnologija blokčejna

4. Osiguranje i tehnologija blokčejna

mr Branko Barjaktarović
 direktor ANO

Postoji opšta percpcija osiguranja kao konzervativne djelatnosti nesklone značajnijim promjenama svog poslovnog modela. Tržište osiguranja kojeg uz osiguravajuća društva čine još i osiguranići, zastupnici i posrednici u osiguranju, reosiguravači, kao i ostale institucije i kompanije neposredno ili posredno vezane za osiguravače je složen, vrlo često nepovezan i sa značajnim udjelom manualnog rada. Polise osiguranja se i dalje dominantno štampaju na papirnim obrascima, proces prijave i rješavanja šteta je često dug i zahtjevan, a razmjena podataka i informacija u osiguravajućem ekosistemu je često administrativno zahtjevna. Ipak, pojava čitavog niza digitalnih tehnologija i početak njihove primjene u čitavom spektru različitih djelatnosti drastično mijenja očekivanja današnjeg potrošača od osiguravača, posebno među generacijama koje tek ulaze ili će uskoro ući na tržište rada, što stvara očekivanje, a ujedno otvara prostor osiguravačima da pojednostave i ubrzaju svoje procese, smanje operativne rizike i poboljšaju krajnje potrošačko iskustvo. Tehnologija blokčejna (en. blockchain), nastala uvezivanjem matematike, kriptografije i softverskog inženjeringa je jedan od katalizatora

transformacije globalne ekonomije sa velikim šansama da uz tehnologiju vještačke inteligencije postane noseći digitalni resurs osiguranja u ovoj i u narednim decenijama. Ova tehnologija posjeduje potencijal da utiče na kompletan lanac procesa u osiguranju od prikupljanja podataka, analize rizika, tarifiranja proizvoda osiguranja i izdavanja polisa, do obrade i isplate šteta.

Šta je blokčejn?

Blokčejn (en. blockchain: lanac blokova ili ulančani blokovi) je tehnologija zasnovana na decentralizovanom lancu povezanih digitalnih zapisa odnosno decentralizovana baza podataka distribuirana između neograničenog broja zainteresovanih strana. Blokčejn je inkluzivna tehnologija koja ne zahtijeva posebne tehničke predulove za primjenu i može se koristiti upotrebom običnog računara ili mobilnog telefona. Blokčejn nema centralizovani server, koristi naprednu tehniku enkripcije i pruža potpunu sigurnost u vjerodostojnost zapisa koji se razmjenjuju. Svi zapisi su obilježeni jedinstvenim kodom i vremenskom osnovom pa se mogu hronološki pratiti, a pohranjuju se u tzv. blok koji je povezan sa prethodno formiranim blokom, kao i sa svim prethodnim blokovima sve do onog prvog u lancu, tzv. Genesis blokom. Blokčejn je transparentan jer omogućava utvrđivanje revizorskog traga u bilo koje vrijeme i od strane bilo kog učesnika u mreži.

Kako blokčejn može pomoći osiguranju?

Jedan od najvećih problema sa kojima se danas susrijeću osiguravači su značajno uvećani operativni troškovi koji su u najvećoj mjeri uzrokovani potrebom usklađivanja poslovanja sa pravom lavinom zahtjeva koje pred njih postavlja postojeća i nadoležeća evropska regulativa osiguranja i međunarodni standardi finansijskog izvještavanja kao što su Solventnost II, pravila o distribuciji osiguranja, pravila o zaštiti privatnosti i ličnih podataka, pravila o sprječavanju pranja novca, ESG standardi, DORA, IFRS 17 i dr. Prodaja osiguranja i njegovo administriranje su i dalje radno intenzivni procesi koji uključuju mnoštvo često slabo povezanih učesnika u čijem vlasništvu su određeni podaci i informacije. Ako na to pridodamo i sve složenije makroekonomske okruženje i upornu inflaciju, osiguravači su prinuđeni da smanjuju operativne troškove poslovanja i procjenjuju i preuzimaju rizike što preciznije i efikasnije. Iako blokčejn tehnologija nije i ne može biti čarobni napitak za rješavanje opisanih izazova, njeno usvajanje i praktična primjena bi mogla pomoći djelatnosti osiguranja u rješavanju ovih problema.

Tehnologija blokčejna sektoru osiguranja može obezbijediti:

- **Transparentnost i nepromjenljivost podataka**

Kriptografija osigurava da su digitalni zapisi koji se razmjenjuju između velikog broja različitih učesnika u ekosistemu osiguranja sigurni i vjerodostojni. Blokčejn stvara transparentan i nepromjenljiv zapis svih podataka o osiguranju, uključujući polise, odštetne zahtjeve te riješene štete, što omogućava efikasnije administriranje polisa, šteta i sporova, smanjuje administrativne troškove i greške te značajno smanjuje mogućnost prevara.

- **Efikasniji i brži proces prikupljanja i razmjene podataka**

Svi učesnici na tržištu osiguranja, a mogu imati značajne koristi od dijeljene baze podataka o osiguranicima poput podataka o istoriji šteta, izvještaja o kreditnoj sposobnosti, zdravstvenih kartona, izvještaja ljekara specijalista i ljekara cenzora, ali i od pristupa aktuelnim uslovima i tarifama konkretnim osiguravajućim proizvodima u realnom vremenu. Mogućnost jednostavnog pristupa svim ovim podacima u realnom vremenu ukida zamorne procese individualnog komuniciranja sa relevantnim adresama u čijem se vlasništvu nalaze određeni podaci.

- **Pametne ugovore**

Pametni ugovori su programi, odnosno kod u nekom programskom jeziku, koji automatizuju isplatu šteta na osnovu postavljenih uslova ili parametara. Pametni ugovor se može povezati sa određenim bazama podataka (policije, pomorskog ili avio saobraćaja, zdravstvenih ustanova, hidro-meteoroloških zavoda i dr.) pa se rješavanje, a u nekim slučajevima i isplata šteta u određenim jednostavnijim vrstama osiguranjima može značajno automatizovati i drastično ubrzati. Veličina tržišta pametnih ugovora procijenjena je na 189 mil. USD u 2022. godini i predviđa se da će do 2030. godine dosegnuti 1.231 mil. USD prema istraživanjima Verified Market Research®¹².

- **Otkrivanje prevara**

Pohranjivanjem podataka o štetama na distribuiranu bazu podataka može pomoći u eliminisanju uobičajenih izvora prevara u osiguranju. Prema najnovijim podacima, procjene uticaja prevara u osiguranju na premije u Evropi variraju, ali su i dalje značajne. Studije pokazuju da bi prevare u osiguranju mogle činiti od 3% do 10% od ukupnih troškova osiguravajućih društava u Evropi. To znači da za svaki euro utrošen na isplate legitimnih odštetnih zahtjeva, osiguravajuće kuće mogu izgubiti dodatnih do deset centi na prevarne odštetne zahtjeve.

¹² <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/smart-contracts-market/>

Ovi gubici od prevara se često prebacuju na potrošače u obliku viših premija.

Ako za primjer uzmemo postojeće procese rješavanja šteta u osiguranju imovine, nezgode ili zdravstvenog osiguranja vidjećemo da oni podrazumijevaju obezbjeđivanje cijelog niza nevezanih podataka koji se dobijaju od različitih strana ko što su policija, javne i privatne zdravstvene institucije i klinike, sudski vještaci, procjenitelji, notari i sl., što zahtijeva značajno vrijeme, koordinaciju i usklađivanje, što u krajnjem značajno utiče na ažurnost rješavanja šteta, za šta su posebno zainteresovani osiguranici, ali i na troškove poslovanja osiguravača. Razna istraživanja koja su se sprovodila na ranim pilot projektima osiguranja zasnovanim na blokčeju o mogućim uštedama u tri glavne oblasti osiguranja - distribucija, upravljanje rizikom i operativni troškovi sugerišu da bi osiguravači koji bi svoje poslovanje u potpunosti podržali blokčejom mogli značajno smanjiti svoj kombinovani racio. U osiguranju od autoodgovornosti bi osiguravači korišćenjem podataka na blokčeju mogli smanjiti svoj racio šteta, troškove sprovođenja osiguranja i značajno poboljšati sposobnost otkrivanja prevara, dok bi pametni ugovori smanjili operativne troškove, te bi osiguravači mogli imati kombinovani racio i do 10 do 13 procentnih poena niži od onog u tradicionalnom modelu poslovanja. I osiguranici bi mogli biti u kvalitativnom dobitku korišćenjem digitalizovanih polisa osiguranja preko aplikativnih rješenja na pametnim telefonima koji bi im ponudili brzo, fleksibilno i transparentno korisničko iskustvo.

Ako za primjer uzmemo osiguranje nezgode ili zdravstveno osiguranje, uočavaju se prilično neefikasni procesi razmjene medicinskih izvještaja i evidencija. Medicinska dokumentacija se može kriptografski osigurati i dijeliti između pružaoca zdravstvenih usluga (javnih i privatnih) i trećih strana, te bi se na taj način značajno povećala brzina i sigurnost rješavanja šteta u ove dvije vrste osiguranja.

Primjena blokčeja u osiguranju

Veličina svjetskog blokčejnog tržišta osiguranja se¹⁴ prema procjenama Verified Market Research® procjenjuje na 208 mil. USD u 2020. godini i predviđa se da će narasti na 25.509 mil. USD u 2028. godini.

Neki od primjera praktične upotrebe blokčeja u osiguranju i oblastima od kojih sektor osiguranja i osiguranici mogu imati koristi su:

- Dobrovoljno zdravstveno osiguranje

Osiguravač Blue Cross¹⁵, u vlasništvu East Asia banke¹⁶, je 2019. godine u saradnji sa Insure Tech kompanijom MediConCen¹⁷ lansirao proizvod dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja podržan blokčejn rješenjem s ciljem ubrzanja procesa rješavanja šteta i sprječavanja prevara. Podaci i transakcije u mreži na kojoj su uvezane zdravstvene ustanove i osiguranici obrađuju se i potvrđuju u realnom vremenu, rizik od prevare je eliminisan, a štete se obrađuju i rješavaju neuporedivo brže u odnosu na tradicionalni način. Upotrebom blokčejn rješenja koje je razvio MediConCen, Blue Cross je eliminisao potrebu za ručnim usklađivanjem i provjerom medicinskih zahtjeva i izvještaja između različitih strana. Mobilna aplikacija Blue Cross HK omogućuje osiguranicima traženje obližnjih dostupnih registrovanih ljekara na osnovu GPS lokacije u stvarnom vremenu. Korisnici se na aplikaciji takođe mogu registrovati i platiti usluge putem QR koda i podnositi zahtjeve za bolničko liječenje.

¹⁵ <https://www.bluecross.com.hk/en/Home/Index>

¹⁶ <https://www.hkbea.com/html/en/Index.html>

¹⁷ <https://www.medicencen.com.hk/>

• Bankoosiguranje

Osiguravajuća kompanija AIA¹⁸ iz Hong Konga je pokrenula novu platformu za bankoosiguranje na osnovu Hyperledger Fabric¹⁹ platforme otvorenog koda i u saradnji sa svojim partnerskim bankama. Ovo rješenje omogućuje AIA-i i njenim partnerskim bankama da dijele podatke o polisima osiguranja i digitalizovanu dokumentaciju u stvarnom vremenu uz skraćeno vrijeme obrade i povećanu transparentnost.

• Digitalna lična dokumenta

Južna Koreja je pionir u primjeni blokčejn tehnologije za digitalna lična dokumenta²⁰. Vlada Južne Koreje je maja 2020. godine počela izdavanje digitalnih vozačkih dozvola zasnovanih na blokčejnu kao alternativu tradicionalnim fizičkim karticama. Podaci sa vozačkih dozvola se šifruju i pohranjuju u digitalnom registru, a promjene se moraju potvrditi od strane nadležnih organa. Prema ocjeni južnokorejske vlade tradicionalna fizička odnosno plastična vozačka dozvola je neprikladna za nošenje, s povećanim rizikom izlaganja ličnih podataka ako se zagubi, te rizikom od krivotvorenja, falsifikovanja, neovlašćenog mijenjanja ili krađe, a uz to ih je teško online koristiti. Prednosti digitalne verzije su što lica sa vozačkom dozvolom na vlastitom pametnom telefonu prikazuju ovaj dokument policiji, finansijskom sektoru, mobilnim operaterima i drugim institucijama kao standardno sredstvo identifikacije. Po zadnjim dostupnim informacijama Južna Koreja bi uskoro mogla ukinuti sve fizičke oblike ličnih dokumenata u korist alternativa koje pokreće blokčejn tehnologija. Ove digitalne kartice mogu se dobiti na licu mjesta pomoću uređaja u nacionalnim ispostavama Državne policijske agencije i Uprave za putni

Prema najavama Kancelarije za digitalnu vladu Južne Koreje lični dokumenti će na pametnim telefonima postati norma do kraja 2024. godine, a očekivanja Vlade su da će 45 od 52 miliona građana preći na mobilne vozačke dozvole do kraja 2026. godine.

Perspektive primjene blokčejna na crnogorskom tržištu osiguranja

Iako blokčejn tehnologija pruža široke mogućnosti za cijeli ekosistem osiguranja, njena primjena svakako predstavlja izazov usljed nedostatka standardizacije, visokih početnih troškova ulaganja i sigurnosnih pitanja. Tu je i pitanje tehničkih karakteristika ove tehnologije koju je potrebno uskladiti sa aktuelnom crnogorskom regulativom, posebno u dijelu zaštite ličnih podataka i privatnosti osiguranika. Međutim, iako je na svjetskom nivou primjena blokčejna u osiguranju u svojoj početnoj fazi razvoja, potencijalne dobitke za crnogorski sektor osiguranja ne bi trebalo zanemariti. Crnogorski osiguravači, ali i cijeli niz subjekata koji čine crnogorski osiguravajući ekosistem kao što su Udruženje - Nacionalni biro osiguravača, posrednici i zastupnici u osiguranju, finansijski sektor, javne i privatne zdravstvene ustanove, stanice za tehnički pregled vozila, turističke agencije, pošte, lučke kapetanije i dr. su adrese bez čijih podataka često nije moguće zaključiti ili obnoviti polis osiguranja ili riješiti odštetni zahtjev. Crnogorski sektor osiguranja bi u tom smislu trebalo samoprocijeniti vlastite neuralgične tačke poslovanja u vezi s navedenim procesima te razmotriti da li bi ulaganje u dijeljene baze podataka na blokčejnu putem privatno-javnih partnerstava, a u saradnji i uz podršku Ministarstva javne uprave, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstva unutrašnjih poslova donijela sektoru osiguranja, ali i cijelom sistemu javne uprave, dobitke u vidu brže provjere validnosti osiguravajućeg pokrića, efikasnijeg i pouzdanijeg procesa zaključivanja ugovora o osiguranju i nižih troškova sprovođenja osiguranja, te generalno kvalitetnije i brže usluge osiguranicima, poslovnim partnerima i potencijalnim klijentima.

¹⁸ <https://www.aia.com.hk/en>

¹⁹ <https://www.hyperledger.org/join-us>

²⁰ <https://www.dgovkorea.go.kr/>

V

Upravljanje CYBER rizicima u
djelatnosti osiguranja - relevantnost i
pravci razvoja

5. Upravljanje CYBER rizicima u djelatnosti osiguranja - relevantnost i pravci razvoja

mr Ivana Šaranović-Jovičević
 pomoćnik direktora ANO

Jedan od najznačajnijih novih trendova na globalnom nivou jeste intezivan rast kibernetičkih ili cyber rizika (u daljem tekstu: cyber rizici), koji uz rizik klimatskih promjena i geopolitičke rizike povezane sa digitalizacijom, cyber sigurnošću i IT incidentima, postaju jedan od najznačajnijih rizika kojima je izložen sektor osiguranja u Evropi²¹.

Ovaj trend je dodatno inteziviran rastućom dostupnosti interneta i ubrzanom digitalizacijom poslovnih procesa na svim nivoima. Imajući u vidu činjenicu da je u djelatnosti osiguranja posebno naglašen značaj automatizovane obrade podataka i pratećih IT segmenata, kao i trend prenosa IT procesa i podataka trećim stranama (outsourcing), poslovni sistemi u sektoru osiguranja su naglašeno osjetljivi na cyber rizike i informacionu bezbjednost.

Kibernetički ili cyber prostor je izuzetno složen sistem –na fizičkom, stukturinom i kognitivnom nivou.

Budući da su složeni sistemi u velikoj mjeri međusobno povezani, poremećaji u jednom području mogu se lako i na neočekivane načine kaskadno prenijeti i multiplikovati u vrlo nepredvidive događaje, sa ekstremno ozbiljnim posljedicama. Takođe, materijalizacija ovih rizika, zbog efekata velikih razmjera, može dovesti do dugoročnih i ozbiljnih posljedica za institucije.

U prošlosti su kupci bili glavni predmet cyber napada, dok sada lanac nabavke, odnosno institucije i kompanije postaju glavni predmet, a napadi su često finansijski motivisani. Cyber rizik razlikuje se na važne načine od tradicionalnih izvora rizika. Iako su tradicionalniji koncepti operativnog rizika često povezani sa slučajnim događajima, cyber prijetnje često dolaze od aktera kojima je cilj prouzrokovanje finansijske štete ili poremećaja u funkcionisanju ciljanog sistema.

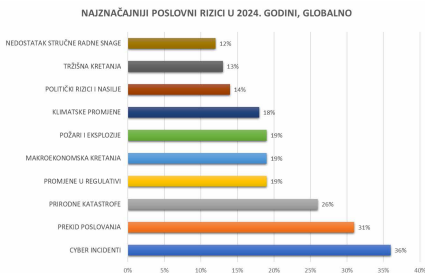
Cybernapad posjeduje potencijal da se razvije i u sistemsku krizu, u slučaju kada je usmjeren na finansijsku instituciju ili finansijsku infrastrukturu, sa potencijalno velikim socijalnim i ekonomskim posljedicama, posebno kada rezultira time da finansijski sektor ili njegov dio više ne obavlja nesmetano svoju funkciju.

Na primjer, cyber-incident može ugroziti povjerenje u finansijski sektor ili ugroziti kontinuitet poslovanja finansijske institucije.

²¹ https://www.eiopa.europa.eu/publications/financial-stability-report-december-2023_en

Prema istraživanjima cyberincidenti, kao što su napadi ucjenjivačkim softverom, povrede podataka i IT poremećaji najveći su razlog za zabrinutost kompanija u 2024. godini²². Usko povezana opasnost od prekida poslovanja nalazi se na drugom mjestu, dok su prirodne katastrofe na trećem mjestu.

Na dijagramu u nastavku dat je pregled deset najznačajnijih poslovnih rizika u 2024. godini na globalnom nivou, rangiranih od strane 3,069 eksperata za risk menadžment iz 92 zemlje²³.

Svi navedeni trendovi su doprinijeli da tema cyber i informacione bezbjednosti po značaju postane jedna od ključnih za nadzorna tijela, kao i za druge regulatorne institucije kao i za istraživačke zajednice. Imajući u vidu rastuću učestalost i intezitet sajber napada na gloalnom nivou ali i u Crnoj Gori, upravljanje rizikom sajber bezbjednosti je od izuzetne važnosti za sektor osiguranja u Crnoj Gori, kako sa aspekta osiguravača tako i sa aspekta supervizije.

Crna Gora je u avgustu 2022. godine pretrpjela izuzetno ozbiljan kibernetički napad nad ključnom IT infrastrukturom tipa Ransomware. Napad je bio toliko složen da je Crna Gora zatražila pomoć svojih partnera, tako da je lokalnim timovima pružena podrška u forenzici, odgovoru na incidente i sanaciji od strane FBI CAT tim-a (Cyber Action Team) i Nacionalne sigurnosne agencije Francuske.

U ovom kontekstu, organizacije na crnogorskom tržištu osiguranja, uključujući i Agenciju za nadzor osiguranja kontinuirano rade na unaprijeđenjima sistema upravljanja rizicima, u cilju povećanja otpornosti organizacija na rizike cyber-sigurnosti i operativne otpornost u IT segmentu.

Rastuća zavisnost od trećih strana, čini finansijske institucije dodatno ranjivim na probleme u radu eksternih pružaoaca usluga. Praksa pokazuje da finansijske institucije često imaju neodovoljno kvalitetne procese upravljanja rizicima eksternih pružaoaca usluga outsorsinga, prije svega u pogledu strukturirane analize i kontrole da li pružaoći usluge zaiste poštuju ugovorene obaveze u pogledu informacione sigurnosti, cybersigurnosti i kontinuiteta poslovanja.

U tom kontekstu, potrebno je uzeti u obzir i rastući trend eksternalizacije baza podataka u sektoru osiguranja, ali i rastući trend u broju i ozbiljnosti incidenata povrede baza podataka za pružaoce cloud usluga, čak i kod pružaoaca usluga koji se percipiraju kao bezbjedni u ovom kontekstu, napr. Microsoft exchange²⁴. Na ovaj način, institucije koje su predmet supervizije dobijaju takođe vrijedne informacije o slabostima u sopstvenom sistemu upravljanja rizicima u odnosu na nove IT i cyber rizike. Prateća gap analiza koju sprovode organizacije u cilju identifikacije nedostataka u postojećim informaciono-bezbjednosnim procesima i ranjivosti sistema upravljanja rizicima u odnosu na rastuće operativne IT i cyber rizike, predstavlja dobru osnovu za odgovarajuće akcione planove, čijom primjenom organizacije unaprijeđuju svoju otpornost na strukturiran način.

Na nivou Evropske Unije, kibernetički ili cyber rizici su prepoznati kao ključni sistemski rizici i od strane Evropskih nadzornih institucija, posebno Evropskog odbora za sistemske rizike, kome je dodijeljen mandat za sprovođenje makrobonitetnog nadzora nad cjelokupnim finansijskim tržištem Evropske Unije.

²² Izvor : Allianz Risk Barometer 2024

²³ Izvor : Allianz Risk Barometer 2024

²⁴ Microsoft exchange se suočio sa kompromitacijom baze podataka 2021. godine

Rastući značaj cyber rizika je rezultirao i kreiranjem novog regulatornog okvira za adekvatno upravljanje operativnim rizicima u vezi cyber bezbjednosti, tako da je Evropski parlament je 2022. godine donio Uredbu o digitalnoj operativnoj otpornosti za finansijski sektor (DORA), koji predviđa značajne obaveze za sve subjekte nadzora na finansijskom tržištu, prije svega u domenu adekvatnog upravljanja rizicima operativne sigurnosti i obezbijediavnja kontinuiteta poslovanja. Primjena DORA regulative je izazovna za finansijske organizacije, i njihove pružaoce IT usluga, koji moraju ispuniti DORA zahtjeve do januara 2025. godine, u cilju unaprijeđenja zaštite kontinuiteta kritičnih procesa u okviru organizacija.

DORA će uticati na značajnu nadogradnju mjera cyber sigurnosti i efektivnosti sistema upravljanja rizicima u pogledu rastućih rizika u području cyber i informacione bezbjednosti.

Okvir za upravljanje rizicima u području digitalne operativne otpornosti koji uspostavlja DORA, će omogućiti će finansijskim in institucijama sistemsko utvrđivanje, procjenu i ovim tim rizicima kako bi se osiguralo da se zaštitne i preventivne mjere, nakon primjene, dobro usklade te da budu primjerene i efektivne.

Istraživanja pokazuju da su ključni faktori koji određuju finansijski efekat cyber napada cilj napada, te osjetljivost, prilagodljivost i složenost targetiranog sistema. U tom smislu, primjena dobre prakse i standarda obezbijeduje preduslove za efikasnije upravljanje ovim rizicima. Dobra praksa upravljanja rizicima cyber i informacione bezbjednosti podrazumijeva obezbijedivanje integriteta, stalne dostupnosti i sigurnosti automatizovane obrade podataka.

U tom kontekstu primjereno znači da se postupci i mjere kontrole i smanjenja rizika zasnivaju na prirodi, opsegu i složenosti rizika koji su relevantni za poslovne aktivnosti organizacije i složenosti njene strukture.

To uključuje i postupke i kontrolne mjere za one dijelove automatizovane obrade podataka koji su eksternalizovani kod trećih strana. U ovom domenu organizacije bi trebale da sprovedu redovne analize rizika i da preduzimaju kontinuirane mjere kontrole u području cyber i informacione bezbjednosti. Ove mjere kontrole nisu usmjerene samo na tehnološka rješenja (Tehnologija), već su usmjerene i na ljudske akcije (Ljudi), strukturu procesa (Procesi) i opremu (Oprema), na način da u određenim vremenskim ciklusima, kao dio procesa upravljanja rizicima, dokumentovano ocjenjuju u kom stepenu su kontrolne mjere koje se preduzmaju efektivne u pogledu dizajna, uspostavljanja i njihovog funkcionisanja, u adekvatnom upravljanju rizicima koji se stalno mijenjaju u području cyber i informacione bezbjednosti. Takođe, potrebno je da institucije prilagode menadžment i organizaciju, na odgovarajući način, kako bi u skladu sa kodeksom korporativnog upravljanja, strategijama i operativnim planovima, obezbijedili nezavisnost odgovarajuće razdvajanje funkcija upravljanja rizicima u području cyber i informacione bezbjednosti od kontrolnih funkcija i funkcija unutrašnjih revizije. Nadalje, kao naznačajniji faktor u upravljanju rizicima potrebno je kontinuirano osposobljavanje i obrazovanje menadžmenta i zaposlenih u organizacionim jedinicama koje su izložene informacionim rizicima, kako bi razumjeli najvažnije rizike cyber i informacione bezbjednosti i mjere kontrole za svoju organizaciju.

Sa supervizorskog aspekta, u okviru redovnih nadzornih aktivnosti, sprovođenje redovnih ispitivanja i analiza tržišta osiguranja, sa stres testovima, su osnovni alati koji se primjenjuju u cilju prikupljanja relevantnih informacija o primjeni opšteprihvaćenih standarda dobre prakse u funkcionisanju sistema upravljanja rizicima. Rezultati obezbijeduju vrijedne informacije u pogledu kontinuiteta poslovanja organizacija, kvaliteta i sigurnosti podataka u području rizika vezanih za cyber i informacionu sigurnost i operativnu IT otpornost.

Stres test predstavlja takođe vrijedan instrument u upravljanju rizicima cyber i informacione bezbjednosti i procjeni mogućih posljedica cyber -incidenata u slučaju realizacija zadatih scenarija, posebno sa aspekta sistemskih rizika. Glavni izazov u korišćenju stres testova se odnosi na tehnološke pretpostavke i složene međuzavisnosti finansijskih institucija, što ograničava preciznost procijena, dok, sa druge strane, razmjena informacija u okviru zatvorenih grupa obezbijuje vrijedne povratne informacije za institucije koje mogu doprinijeti boljem upravljanju rizicima u području cyber i informacione bezbjednosti.

Dalji pravci razvoja upravljanja cyber rizicima će biti važan izazov za supervizore i organizacije u djelatnosti osiguranja u narednom periodu, imajući u vidu da su metodologije procjena i okviri za ublažavanje ovih rizika još uvijek u ranoj fazi razvoja. U tom kontekstu, potrebno je sprovođenje ekstenzivnih analiza kako bi se osmislile i sprovele adekvatne politike za jačanje otpornosti na cyber rizike kako sa nivoa individualnih organizacija, tako i na sistemskom nivou.

²² Izvor : Allianz Risk Barometer 2024

²³ Izvor : Allianz Risk Barometer 2024

Bilten Agencije za nadzor osiguranja Br. 1 / 2024

Publikacija

Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore
Insurance Supervision Agency of Montenegro
www.ano.me
C1, Moskovska 17A M
81000 Podgorica, Crna Gora

Urednici

Marko Ivanović
predsjednik Savjeta ANO

mr Branko Barjaktarović
direktor ANO

mr Ivana Šaranović-Jovičević
pomoćnik direktora ANO

Dizajn

Božica Vekić
NTH Media
bozica.vekić@nth-media.com